

جغرافیای ایران

از مجموعه رشادت

دهم

(کلیه رشته‌ها: نظری - فنی حرفه‌ای - کاردانش)

آیش

حامد یاری

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد

بسیار خرسندیم که کتاب «جغرافیای ایران آیش» از مجموعه «رشادت» را در اختیار دانش‌آموزان عزیز قرار می‌دهیم. این کتاب که توسط آقای حامد یاری و با نظارت دبیر مجموعه رشادت تألیف شده است، کلیه مطالب جغرافیای دهم (پایه اول دوره دوم متوسطه) را در سطح پیشرفته ارائه می‌دهد. دانش‌آموز ابتدا با خلاصه هر درس آشنا می‌شود، سپس به سؤالات در دو سطح «دانش» و «فردانش» پاسخ می‌دهد. منظور از سؤالات سطح دانش، سؤالاتی است که با تکیه بر محفوظات دانش‌آموزان طرح شده است و منظور از سؤالات فردانش سؤالاتی است که با توجه به محتوا و متن درس به گونه‌ای طرح شده که نیازمند درک عمیق مطالب درسی برای پاسخ‌گویی است.

دانش‌آموزان برای پاسخ‌گویی ابتدا سؤالات دانش را پاسخ داده و سپس سؤالات فردانش را بررسی و پاسخ می‌دهند. برای استفاده بهینه از کتاب و یادگیری پایدار مطالب هر درس، پیشنهاد می‌شود ترتیب پاسخ‌گویی به سؤالات در قسمت‌های مختلف رعایت شود.

انتظار می‌رود کتاب حاضر، همه نیازهای دانش‌آموزان کلاس دهم و دبیران محترم درس جغرافیای ایران را پاسخ‌گو باشد.

در این‌جا لازم است از مؤلف و دبیر محترم مجموعه سپاس‌گزاری شود، هم‌چنین از خانم‌ها ناهید صبائی (حروف‌چین و صفحه‌آرا)، ملیحه محمدی و بهاره خدای (گرافیک‌ها) تشکر و سپاس‌گزاری می‌کنیم.

امیدواریم دبیران محترم درس جغرافی و دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌ها، ما را با اعلام نظرات، پیشنهادها و انتقادهای خود درباره این کتاب یاری فرمایند.

مقدمه	۴	
فصل اول: جغرافیا چیست؟		
درس اول	جغرافیا، علمی برای زندگی بهتر	۸
درس دوم	روش مطالعه در جغرافیا	۱۲
فصل دوم: جغرافیای طبیعی در ایران		
درس سوم	موقعیت جغرافیایی ایران	۱۸
درس چهارم	ناهمواری‌های ایران	۲۳
درس پنجم	آب و هوای ایران	۳۵
آزمون پایان ترم (نوبت اول)	.....	۴۶
درس ششم	منابع آب ایران	۴۸
فصل سوم: جغرافیای انسانی ایران		
درس هفتم	ویژگی‌های جمعیت ایران	۶۰
درس هشتم	تقسیمات کشوری ایران	۶۹
درس نهم	سکونتگاه‌های شهری و روستایی	۷۴
درس دهم	توان‌های اقتصادی	۸۲
آزمون پایان ترم (نوبت دوم)	.....	۹۰

پاسخ نامه تشریحی

۹۴	درس اول
۹۶	درس دوم
۹۸	درس سوم
۱۰۰	درس چهارم
۱۰۴	درس پنجم
۱۰۸	آزمون پایان ترم (نویس اول)
۱۱۰	درس ششم
۱۱۴	درس هفتم
۱۱۶	درس هشتم
۱۱۷	درس نهم
۱۲۰	درس دهم
۱۲۴	آزمون پایان ترم (نویس دوم)

فصل اول

جغرافیا چیست؟

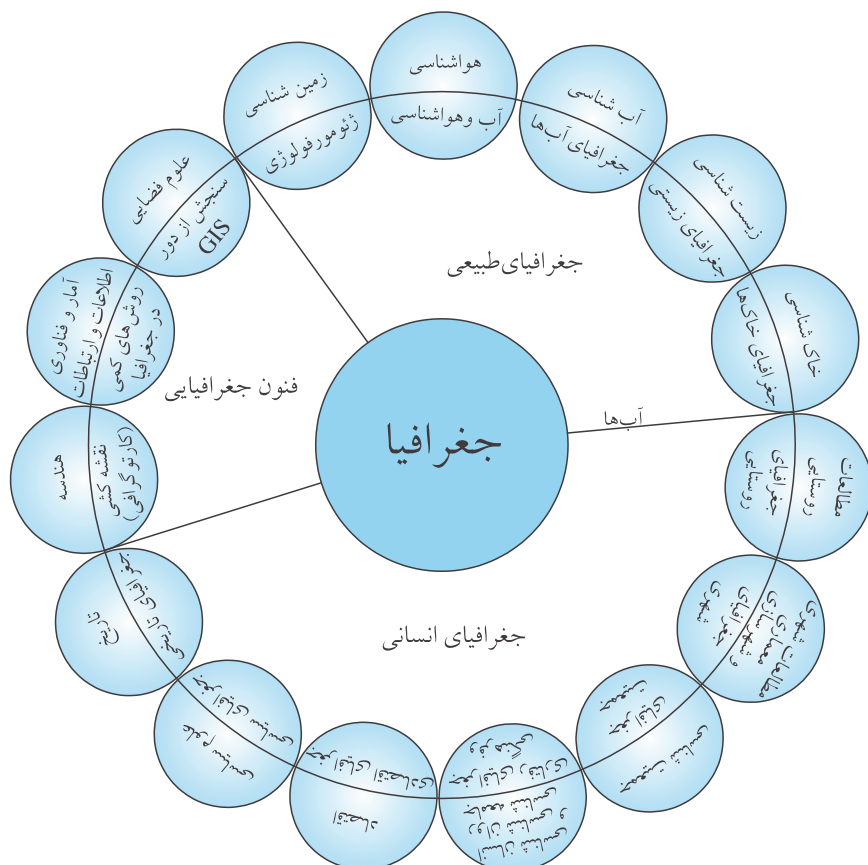
■ **علم جغرافیا:** واژه جغرافیا، که برای اولین بار توسط اراتوستن، دانشمند یونانی ارائه شد، شامل کلمات GEO (زمین) و GRAPHY (ترسیم) است. بنابراین اراتوستن جغرافیا را این گونه تعریف می‌کند: «مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان». امروزه بسیاری از جغرافی‌دانان اعتقاد دارند که جغرافیا آن قسمت از دانش بشری است که به انسان کمک می‌کند با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و روابط بین آن‌ها در محیط آشنا شود و از آن‌ها در جهت بهبود زندگی خویش استفاده کند. بین جغرافیا و سایر رشته‌ها ارتباط وجود دارد. جغرافیا با کمک گرفتن از سایر علوم به سؤالات خود پاسخ می‌دهد. بنابراین، برخی جغرافیا را پلی بین رشته‌های مختلف علوم می‌دانند که علوم طبیعی را به علوم انسانی پیوند می‌دهد.

■ **مفاهیم اساسی دانش جغرافیا:** اطلاع از مفاهیم پایه‌ای هر علم برای درک آن لازم و ضروری است؛ به همین دلیل با برخی از مهم‌ترین مفاهیم جغرافیا آشنا می‌شویم:

۱- **مکان:** بسیاری از فعالیت‌های انسان در جا و محل معینی انجام می‌شود. این جا و محل را «مکان» می‌نامند؛ به‌طور مثال: خانه، مزرعه، مدرسه و کارخانه هر کدام، «مکان» است. در هر مکان، پدیده‌های مختلفی هستند که بر یک‌دیگر تأثیر گذاشته و به نوبه خود از هم تأثیر می‌پذیرند؛ به‌طور مثال یک روستا را در نظر بگیرید که خاک، آب، سرمایه و نیروی انسانی آن بر نوع اشتغال آن تأثیر می‌گذارد. این روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به‌صورت جریانی پیوسته در مکان ادامه دارد و سبب تغییر شکل مکان‌ها می‌شود.

۲- روابط متقابل انسان با محیط:

انسان و محیط، دو عامل مهم در علم جغرافیا است. محیط طبیعی، مجموعه‌ای متعادل است. با ورود انسان، زمینه‌های تغییر در محیط فراهم می‌شود. هوش و استعداد انسان به او در جهت تغییر کمک می‌کند تا از محیط خود بهره‌مند شود. در دهه‌های اخیر، فناوری به کمک انسان آمده و سبب شده است که انسان، در محیط تأثیر بسیاری بگذارد. فناوری‌های جدید، انسان را قادر به بهره‌برداری از اعماق زمین کرده و میزان دسترسی انسان را گسترش داده است.

ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا و شاخه‌های آن

■ عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی:

- ۱- درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
- ۲- نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها

■ **اهمیت علم جغرافیا:** از آن‌جا که جغرافیا توان روابط متقابل انسان را با محیط، مطالعه و بررسی می‌کند، بنابراین شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست؛ پس جغرافیا علمی برای زندگی بهتر است.

■ **کل‌نگری یا دید ترکیبی در جغرافیا:** چگونگی شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی، که حاصل روابط متقابل انسان و محیط است، سبب می‌شود جغرافی‌دان با دید ترکیبی یا کل‌نگری، موضوعات را مطالعه و بررسی کند؛ زیرا اجزا و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط با یک‌دیگر عمل می‌کنند. دید ترکیبی به جغرافی‌دان کمک می‌کند تا به‌طور همه‌جانبه و جامع، پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان مورد مطالعه قرار دهد.

آیش

درس اول: جغرافیا علمی برای زندگی بهتر

۹

درس اول

سوالات

سوالات سطح دانش

جملات درست یا نادرست را مشخص کنید.

- ۱- شناخت محیط پیرامون موجب بهبود کیفیت زندگی انسان می‌شود. درست نادرست
- ۲- پدیده‌های موجود در مکان بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند، در نتیجه مکان‌ها همواره ثابت می‌مانند. درست نادرست
- ۳- شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست. درست نادرست

پاسخ درست را علامت پرنسید.

۴- واژه جغرافیا اولین بار توسط چه کسی ارائه شد؟

- الف) ارشمیدس ب) سقراط ج) اراتوستن د) بطلمیوس

۵- «انسان و محیط» عامل اساسی در کدامیک از علوم زیر است؟

- الف) تاریخ ب) اقتصاد ج) جغرافیا د) حقوق

۶- دید ترکیبی به جغرافی‌دان کمک می‌کند.....

- الف) نقش عوامل طبیعی بر زندگی انسان را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.
- ب) به‌طور جامع، پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان مطالعه کند.
- ج) تأثیر فعالیت‌های انسان بر مکان‌ها و پیامدهای آن را نشان دهد.
- د) بین علوم و فنون مختلف و دانش جغرافیا ارتباط برقرار کند.

جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

- ۷- برخی جغرافیا را پلی بین رشته‌های مختلف علوم می‌دانند که علوم ..... را به علوم ..... پیوند می‌دهد.
- ۸- زمانی که انسان برای رفع نیازهای خود به تغییر محیط دست می‌زند، محیط طبیعی به محیط ..... تبدیل می‌شود.
- ۹- جغرافی‌دان با دید ترکیبی یا ..... موضوعات را مطالعه و بررسی می‌کند.

به سوالات زیر پاسخ کامل دهید.

۱۰- اراتوستن جغرافیا را چگونه تعریف می‌کند؟

۱۱- مفاهیم اساسی دانش جغرافیا کدام‌اند؟

۱۲- مکان‌ها چگونه تغییر می‌کنند؟

۱۳- روابط متقابل انسان با محیط چه پیامدی دارد؟

۱۴- عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی چند گونه است؟ نام ببرید.

۱۵- جغرافی‌دانان چگونه موضوعات را مطالعه و بررسی می‌کنند؟

سوالات سطح فرادانش

🌟 جملات درست یا نادرست را مشخص کنید.

- ۱- دانش جغرافیا به انسان کمک می‌کند برای زندگی بهتر بر محیط طبیعی غلبه کند. درست نادرست
- ۲- زمین‌شناسی یکی از شاخه‌های جغرافیای انسانی است. درست نادرست

🌟 پاسخ درست را علامت پزینید.

۳- محیط طبیعی مجموعه‌ای ..... است که با ورود انسان به محیطی ..... تبدیل می‌شود.

- (الف) نامتعادل - متعادل (ب) متعادل - نامتعادل
- (ج) متعادل - متعادل تر (د) نامتعادل - نامتعادل تر

۴- «دمای ۷ - ۲۸ سانتی‌گراد» و «بارندگی ۵۰ میلی‌متر» به ترتیب ویژگی کدام مکان‌های جغرافیایی است؟

- (الف) ناحیه کوهستانی - ناحیه شرعی (ب) ناحیه خزری - ناحیه بیابانی
- (ج) ناحیه شرعی - ناحیه خزری (د) ناحیه کوهستانی - ناحیه بیابانی

۵- کدام یک از اقدامات زیر، نگاه سودجویانه انسان برای رسیدن به خواسته‌های خود است؟

- (الف) استفاده از شیوه آبیاری قطره‌ای (ب) قطع درختان جنگل برای تأمین سوخت
- (ج) نگهداری و پرورش گونه‌های جانوری کمیاب (د) استفاده از شیوه کشت گلخانه‌ای

۶- کدام گزینه از فنون جغرافیایی نیست؟

- (الف) کارتوگرافی (ب) سنجش از دور (ج) نقشه‌کشی (د) الگوریتم

🌟 با توجه به مطالب درس و آموخته‌های خود، به سوالات زیر پاسخ دهید.

۷- روابط انسان با محیط، در گذشته و حال را مقایسه کنید.

- گذشته:

- حال:

۸- به نظر شما، دانش جغرافیا در بهبود زندگی انسان چه نقشی دارد؟

۹- آیا روش مطالعه سایر علوم همانند علم جغرافیاست؟ چرا؟

آیش

درس اول: جغرافیا علمی برای زندگی بهتر

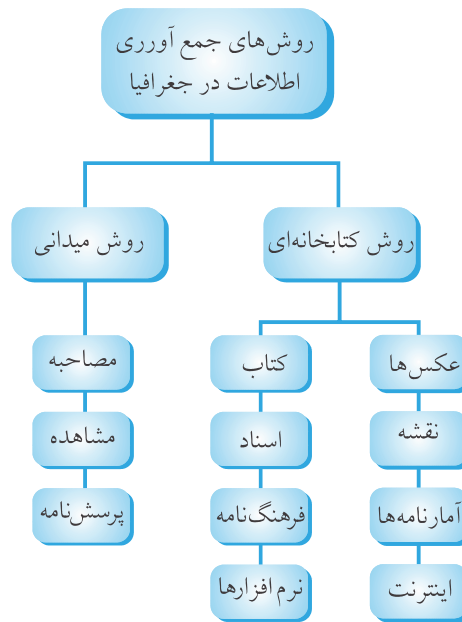
- **سؤالات کلیدی در جغرافیا:** در جغرافیا شش سؤال اساسی هست که هر جغرافی‌دانی در بررسی‌های جغرافیایی با آن روبه‌روست. این سؤالات عبارت است از: کجا؟ چه چیزی؟ چرا؟ چه موقع؟ چه کسانی؟ چه طور؟
- **کجا:** این سؤال با رکن اساسی جغرافیا یعنی مکان وقوع پدیده‌ها سر و کار دارد؛ مثال: این اتفاق در کجا رخ داده است؟
- **چه چیز:** این سؤال بر ماهیت هر پدیده یا مسئله دلالت دارد؛ مثال: چه اتفاقی رخ داده است؟
- **چرا:** این سؤال به علت وقوع پدیده می‌پردازد؛ مثال: چرا این پدیده به وجود آمده است؟
- **چه موقع:** این سؤال به روند زمانی موضوعات می‌پردازد؛ مثال: چه زمانی این پدیده شدت می‌یابد؟
- **چه کسی یا چه کسانی:** این سؤال انسان و روابط متقابل او را با محیط مورد توجه قرار می‌دهد؛ مثال: چه کسانی یا کدام فعالیت‌ها و برنامه‌های انسانی در این پدیده اثر داشته است؟ (بی‌توجهی به تثبیت خاک)
- **چه طور:** این سؤال به بررسی سیر تکوین و تحول پدیده می‌پردازد؛ مثال: زمینه‌های به وجود آورنده این پدیده چیست؟
- **شیوه مطالعه در جغرافیا:** علم جغرافیا همانند سایر علوم برای رسیدن به پاسخ مسائلی که با آن روبه‌رو است، به تحقیق و پژوهش می‌پردازد و این مراحل را طی می‌کند:
  - ۱- طرح سؤال و بیان مسئله
  - ۲- تدوین فرضیه
  - ۳- جمع‌آوری اطلاعات
  - ۴- پردازش اطلاعات
  - ۵- نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها
- **طرح سؤال و بیان مسئله:** پژوهشگر برای دستیابی به شناخت و آگاهی از مسئله‌ای که در ذهنش پدید آمده است، ابتدا باید مسئله خود را به صورت واضح و روشن بیان کند. بهتر است صورت مسئله به شکل سؤالی نوشته، و از عبارات خبری یا جملات کلی و نامعلوم جلوگیری شود. در این مرحله، پژوهشگر از خود می‌پرسد انجام این پژوهش چه اهمیتی دارد؟ نکته مورد توجه در این مرحله این است که پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد؛ به عبارت دیگر، مطالعه سابقه و پیشینه مسئله و نتایج پژوهش دیگران، مورد نیاز پژوهشگر است. او با این کار نسبت به موضوع، اطلاعات بیش‌تری پیدا می‌کند و مهم‌تر از همه پی می‌برد سؤالی که برایش پیش آمده قبلاً پاسخ داده شده است یا خیر.
- **تدوین فرضیه:** فرضیه‌سازی یکی از مراحل حساس پژوهش است؛ زیرا فرضیه‌ها در هر پژوهش، نقش راهنما را دارند و به فعالیت‌هایی جهت می‌دهند که قرار است انجام شوند. پژوهشگر با توجه به مسئله خود، پیشنهادها و خبرهای اولیه را در چارچوب مسئله پژوهش خود ارائه می‌کند. فرضیه‌های پژوهشگر به میزان دانش، تجربیات و سوابق پژوهشی در دسترس او بستگی دارد.

■ **روش‌های جمع‌آوری اطلاعات:** جغرافی‌دانان برای مطالعه و پاسخ‌گویی به سؤالات خود، به اطلاعات نیاز دارند. آن‌ها تلاش می‌کنند اطلاعات لازم را از منابع و روش‌های مختلفی به دست آورند:

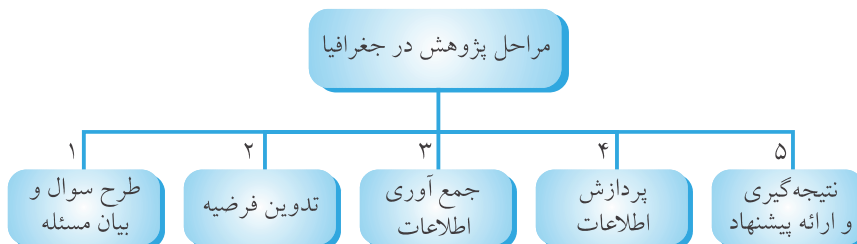
(الف) روش کتابخانه‌ای: این روش در تمامی پژوهش‌های علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در برخی از آن‌ها تمام تلاش پژوهشگر در کتابخانه صورت می‌گیرد و در برخی دیگر، بخشی از پژوهش در آن‌جا انجام می‌شود.

(ب) روش میدانی: پژوهشگر در این روش برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است به محیط بیرون برود و با مراجعه به افراد یا محیط یا برقراری ارتباط مستقیم با مکان مورد مطالعه، به گردآوری اطلاعات بپردازد. درواقع او باید ابزار سنجش و اطلاعاتی خود را به میدان ببرد. پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده، از جمله ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی است.

■ **پردازش اطلاعات:** پس از جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی اطلاعات، مرحله پردازش یعنی حذف اطلاعات غیرضروری و حفظ اطلاعات مرتبط با پژوهش و تجزیه و تحلیل اطلاعات آغاز می‌شود.

■ **نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:** در مرحله آخر، پژوهشگر با تجزیه و تحلیل اطلاعات، پاسخ مسئله پژوهش را می‌یابد. او ضمن ارائه دلایل علمی و منطقی به تأیید یا رد فرضیه یا فرضیه‌های خود می‌پردازد. در صورتی که فرضیه یا فرضیه‌های یک پژوهشگر رد شود، پژوهشگر نباید دلسرد شود و پژوهش خود را بیهوده پندارد؛ زیرا این پژوهش به کسانی که با این سؤال مواجه شده‌اند پاسخ می‌دهد و از طرح دوباره آن جلوگیری می‌کند.

درس دوم

سوالات

سوالات سطح دانش

جملات درست یا نادرست را مشخص کنید.

- ۱- سؤال «کجا» با رکن اساسی جغرافیا، یعنی مکان وقوع پدیده‌ها سر و کار دارد. درست نادرست
- ۲- اولین گام برای پژوهش در جغرافیا، تدوین فرضیه است. درست نادرست
- ۳- روش کتابخانه‌ای تنها در پژوهش‌های جغرافیای انسانی مورد استفاده است. درست نادرست

پاسخ درست را علامت بزنید.

- ۴- کدام گزینه از سوالات مطرح شده در مطالعات جغرافیایی نیست؟
 الف) چه چیزی ب) چه کسی ج) چه مقدار د) چه وقت

- ۵- کدام گزینه از مراحل تحقیق و پژوهش در جغرافیا نیست؟
 الف) جمع‌آوری اطلاعات ب) تدوین فرضیه
 ج) کاربرد عملی نتایج د) پردازش اطلاعات

- ۶- در کدام یک از مراحل پژوهش، پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد؟
 الف) طرح سؤال و بیان مسئله ب) جمع‌آوری اطلاعات
 ج) پردازش اطلاعات د) نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

- ۷- چه عاملی در هر پژوهش نقش راهنما داشته و به فعالیت‌های پژوهشگر جهت می‌دهد؟
 الف) طرح مسئله ب) روش تحقیق ج) نظریه د) فرضیه

- ۸- «حذف اطلاعات غیرضروری و حفظ اطلاعات مرتبط با پژوهش» در کدام مرحله پژوهش انجام می‌گیرد؟
 الف) ارائه پیشنهاد ب) پردازش اطلاعات ج) تدوین فرضیه د) جمع‌آوری اطلاعات

- ۹- کدام یک از موارد زیر، از ابزارهای جغرافی‌دانان در روش میدانی است؟
 الف) پرسش‌نامه ب) کتاب ج) تصاویر ماهواره‌ای د) اینترنت

- ۱۰- کدام گزینه درباره «طرح سؤال و بیان مسئله» نادرست است؟
 الف) بهتر است صورت مسئله به شکل سؤال باشد و از عبارات خبری و جملات کلی جلوگیری شود.
 ب) پژوهشگر برای بیان مسئله و اطلاعات مورد نیاز، ناگزیر است به محیط بیرون برود.
 ج) در این مرحله، پژوهشگر از خود می‌پرسد انجام این پژوهش چه اهمیتی دارد.
 د) مطالعه سابقه و پیشینه مسئله و نتایج پژوهش دیگران، مورد نیاز پژوهشگر است.

جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

- ۱۱- سؤال «چطور» در جغرافیا به بررسی سیر ..... پدیده می‌پردازد.

۱۲- فرضیه‌های پژوهشگر به میزان دانش و ..... و سوابق پژوهشی در دسترس او بستگی دارد.

۱۳- در روش ..... پژوهشگر ناگزیر است به محیط بیرون برود و با برقراری ارتباط مستقیم با مکان مورد مطالعه، به گردآوری اطلاعات بپردازد.

به سؤالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۱۴- سؤالات کلیدی جغرافی‌دانان در جغرافیا کدام‌اند؟ هر سؤال بر چه مسئله‌ای دلالت دارد؟

۱۵- مراحل مطالعه و تحقیق در جغرافیا را بیان کنید.

۱۶- پژوهشگر جغرافیا چگونه به طرح سؤال و بیان مسئله می‌پردازد؟

۱۷- اهمیت فرضیه‌سازی در پژوهش چیست؟

۱۸- جغرافی‌دانان اطلاعات لازم برای انجام پژوهش‌های خود را از چه منابعی به دست می‌آورند؟

۱۹- آیا رد شدن فرضیه پژوهشگر موجب بیهوده شدن پژوهش می‌گردد؟ چرا؟

۲۰- ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی کدام‌اند؟

سؤالات سطح فرادانش

جملات درست یا نادرست را مشخص کنید.

- ۱- «بررسی پیشینه و سابقه موضوع» بخشی از کار پژوهشی است. درست نادرست
- ۲- تأیید یا رد فرضیه‌های پژوهش، ارزش آن پژوهش را نشان می‌دهد. درست نادرست

پاسخ درست را علامت بزنید.

۳- «سالنامه‌های آماری» جزء کدام‌یک از منابع جمع‌آوری اطلاعات است؟

- الف) میدانی ب) پرسش‌نامه‌ای ج) کتابخانه‌ای د) کیفی

۴- آقای سعیدی یک جغرافی‌دان است. او مشغول مطالعه درباره علت مهاجرت مردم روستای حسن‌آباد به شهر تهران است. آقای سعیدی از کدام ابزار برای گردآوری اطلاعات باید استفاده کند؟

- الف) مصاحبه ب) کتاب ج) اینترنت د) نقشه

۵- اگر پژوهشگری بخواهد درباره علت کاهش محصول گندم سال ۹۴ در مقایسه با ده سال اخیر در یک روستا تحقیق کند، کدام گزینه می‌تواند فرضیه مناسبی برای این پژوهش باشد؟

- الف) به نظر می‌رسد کشت محصولات جایگزین موجب کاهش تولید گندم شده است.
- ب) به نظر می‌رسد مرغوب نبودن زمین موجب کاهش محصول گندم شده است.
- ج) کم بودن درآمد کشاورزان برای کشت گندم موجب کاهش گندم در روستا شده است.
- د) افزایش واردات گندم به کشور موجب کاهش تولید گندم در روستا شده است.

۶- کدامیک از موارد زیر، تعیین‌کننده روش محقق برای جمع‌آوری اطلاعات است؟

- الف) تجربیات محقق ب) فرضیه‌ها ج) پردازش اطلاعات د) هزینه‌های تحقیق

با توجه به مطالب درس و آموخته‌های خود، به سؤالات زیر پاسخ بدهید.

۷- منظور از فرضیه‌سازی در کار پژوهشی چیست؟

۸- به نظر شما روش کتابخانه‌ای چه تفاوتی با روش میدانی در گردآوری اطلاعات دارد؟

۹- با توجه به متن زیر، به سؤالات کلیدی جغرافیا پاسخ دهید:

«با شروع فصل تابستان، گرد و غبار، بخش‌های وسیعی از کشور ما به‌خصوص مناطق جنوبی و غربی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تداوم خشکسالی سال‌های اخیر و توقف برنامه‌های تثبیت خاک، مانند مالچ‌پاشی، موجب افزایش ریزگردهای موجود در هوا و وقوع این گرد و غبار شده است. البته منشأ اصلی ریزگردها، کویرها و باتلاق‌های در حال خشک شدن عراق است که خاک و شن‌های آن از طریق باد شمال به ایران می‌آید.»

الف) کجا:

ب) چه چیز:

ج) چرا:

د) چه موقع:

ه) چه کسی:

و) چه‌طور:

۱۰- یک جغرافی‌دان قصد دارد درباره علت آلودگی هوای شهر تهران تحقیق کند. با توجه به مراحل کار پژوهشی، جدول را کامل کنید.

مراحل پژوهش	موضوع پژوهش: علت آلودگی هوای شهر تهران
بیان و طرح سؤال	
فرضیه‌سازی	
روش جمع‌آوری اطلاعات	
تجزیه و تحلیل	
نتیجه‌گیری و پیشنهاد	

فصل دوم

جغرافیای طبیعی در ایران

■ **موقعیت جغرافیایی:** محل قرار گرفتن هر پدیده در سطح کره زمین، موقعیت جغرافیایی آن پدیده است. موقعیت جغرافیایی هر کشور از دو نظر قابل مطالعه است: موقعیت ریاضی و موقعیت نسبی.

■ **موقعیت ریاضی یا مطلق:** محل دقیق هر پدیده یا مکان، با توجه به طول و عرض جغرافیایی، موقعیت مطلق یا ریاضی آن محل است. هر پدیده یا مکانی که می‌شناسیم، موقعیت ریاضی دارد که این موقعیت فقط به آن پدیده تعلق دارد.

نقشه موقعیت جغرافیایی ایران

■ **موقعیت ریاضی کشور ایران:** ایران در عرض جغرافیایی ۲۵ تا ۳۹ درجه در جنوب منطقه معتدله نیم کره شمالی قرار گرفته و همچنین در ۴۴ تا ۶۳ درجه طول شرقی واقع شده است. گستردگی کشور ما در این عرض‌ها به تنوع آب و هوا در آن منجر شده است.

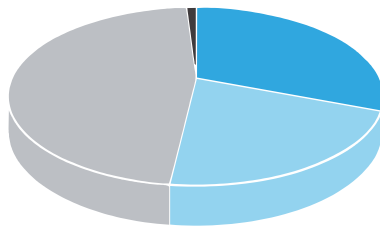
■ **موقعیت نسبی:** محل قرارگیری هر مکان، نسبت به پدیده‌های طبیعی یا انسانی پیرامون خود، موقعیت نسبی آن مکان است. همه پدیده‌ها موقعیت نسبی دارند. منظور از موقعیت نسبی هر کشور، محل قرارگیری آن، نسبت به سایر کشورها، دریاها، تنگه‌ها، کانال‌ها، منابع اقتصادی و... است.

■ **موقعیت نسبی ممتاز ایران:** ایران از موقعیت نسبی ممتازی برخوردار است؛ زیرا در مجاورت خلیج فارس و تنگه هرمز قرار گرفته و این منطقه به دلایل زیر اهمیت خاصی دارد:

- ۱- ارزش و نقش ارتباطی بین سه قاره آفریقا، اروپا و آسیا که در گذشته اهمیت داشته و اکنون نیز به عنوان حلقه‌ای از زنجیره حمل و نقل کالا و نفت، اهمیت خود را حفظ کرده است.
- ۲- بزرگ‌ترین منبع انرژی جهان، ذخایر باارزشی دارد؛ زیرا ۶۶ درصد ذخایر نفت جهان و ۲۸ درصد ذخایر گاز طبیعی را در خود جای داده است.
- ۳- درآمدها و دلارهای ناشی از صدور و فروش نفت خام، منطقه خلیج فارس را به صورت یکی از کانون‌های ثروتمند جهان درآورده است و این بازار مصرف بزرگ، آن را به کانون توجه صادرکنندگان کالاهای صنعتی و غیرصنعتی تبدیل کرده است.
- ۴- این منطقه، ارزش فرهنگی و سیاسی دارد؛ زیرا خلیج فارس در مرکز و قلب ناحیه جغرافیایی و سیاسی جهان اسلام قرار دارد.

- مرزهای دریاچه ای و باتلاق
- مرزهای خشکی
- مرزهای رودخانه‌ای
- مرزهای دریایی

■ **مرزهای سیاسی ایران:** ایران کشور وسیعی است که حدود ۸۷۳۱ کیلومتر، مرز مشترک سیاسی با همسایگانش دارد و جزء کشورهای پرمسایه است و با ۱۵ کشور مرز خشکی و آبی دارد.

■ **اهمیت راه‌های آبی:** تعدادی از کشورها به علت مجاورت با دریا و دریاچه‌ها، امکان دسترسی به خطوط دریایی هم دارند. کشور ما از جمله کشورهایی است که از طریق راه‌های آبی با کشورهای جهان در ارتباط است. راه‌های آبی، امکان روابط بازرگانی بیشتری را فراهم می‌کنند. دسترسی به آب‌های آزاد برای هر کشوری، علاوه بر امکان ارتباط با سایر نقاط جهان، دستیابی به منابع غذایی و منابع معدنی و سوخت‌های فسیلی را نیز فراهم می‌کند.

■ **اهمیت تنگه هرمز:** تنگه هرمز، آبراهه هلالی‌شکلی است که آب‌های آزاد اقیانوس هند و دریای عمان را به خلیج فارس متصل می‌کند. این تنگه به سبب این‌که دروازه خروجی نفت خلیج فارس است، مهم‌ترین آبراهه راهبردی و یکی از گذرگاه‌های تجاری مهم جهان است.

درس سوم سوالات

سوالات سطح دانش

جملات درست یا نادرست را مشخص کنید.

- ۱- هر پدیده، موقعیت ریاضی دارد که این موقعیت فقط متعلق به آن پدیده است. درست نادرست
- ۲- کشور ایران در جنوب منطقه متعادل نیم‌کره شمالی قرار دارد. درست نادرست
- ۳- گستردگی ایران در طول‌های جغرافیایی موجب تنوع آب و هوای کشور شده است. درست نادرست

پاسخ درست را علامت بزنید.

- ۴- طول و عرض جغرافیایی، تعیین‌کننده موقعیت ..... است.
 الف) طبیعی ب) نسبی ج) انسانی د) مطلق
- ۵- با توجه به طول جغرافیایی، ایران در کدام نیم‌کره قرار دارد؟
 الف) شمالی ب) جنوبی ج) شرقی د) غربی
- ۶- خلیج فارس و دریای عمان ارزش فرهنگی و سیاسی دارند؛ زیرا .....
 الف) در مرکز جهان اسلام قرار دارند. ب) کانون توجه صادرکنندگان کالاهای صنعتی هستند.
 ج) حلقه ارتباط سه قاره اروپا، آسیا و آفریقا هستند. د) ذخایر نفت و گاز مهم دنیا در آن‌ها قرار دارند.
- ۷- ایران با ..... کشور همسایه دارای مرزهای ..... است.
 الف) ۱۰ - خشکی و آبی ب) ۱۵ - آبی و خشکی
 ج) ۱۰ - رودخانه‌ای و دریایی د) ۱۵ - رودخانه‌ای و دریایی
- ۸- «محل قرارگیری هر کشور نسبت به سایر کشورها، دریاها، کانال‌ها و منابع اقتصادی»، کدام نوع موقعیت است؟
 الف) مطلق ب) سیاسی ج) نسبی د) واقعی

جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

- ۹- محل قرار گرفتن هر پدیده در سطح کره زمین، موقعیت ..... آن پدیده است.
- ۱۰- تنگه هرمز، آب‌های اقیانوس ..... و دریای ..... را به خلیج فارس متصل می‌کند.
- ۱۱- دسترسی به ..... برای هر کشوری امکان دستیابی به منابع غذایی و منابع معدنی و سوخت‌های فسیلی را فراهم می‌کند.

به سوالات زیر پاسخ کامل دهید.

- ۱۲- موقعیت جغرافیایی هر کشور از چند نظر قابل مطالعه است؟ نام ببرید.

